

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО У ФОРМУВАННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

О. А. Ракович, аспірант

І. І. Кравчук науковий керівник д.е.н., доцент
Житомирський національний агроекологічний університет

Формування підприємницького потенціалу сільських територій є вагомим передумовою їх економічного зростання завдяки ефективному використанню можливостей, ресурсів і компетенцій сільської соціально-економічної системи, унікальних особистісних якостей та здібностей суб'єктів підприємницької діяльності, спрямованих на підтримання та відтворення високої якості життя сільського соціуму, а також – сприятливому інституціональному середовищу. Органічне виробництво є перспективним видом діяльності на сільських територіях, оскільки основними трендами розвитку та підвищення якості життя національних соціумів в останні роки вбачаються розвиток безпечних для життя і здоров'я людей технологій виробництва продуктів харчування, «екологізація» всіх сфер життєзабезпечення та ощадливе використання ресурсів.

Незважаючи на те, що тема «зеленої», «органічної», «екологічної» економіки є наразі надзвичайно актуальним предметом дискусій науковців, ділових кіл, політиків, більшість малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції відчують брак знань та інформації щодо започаткування власного «органічного бізнесу», а особливо – щодо різних державних, грантових програм підтримки. Відтак – проблемним залишається розвиток органічного виробництва як складової підприємницького потенціалу сільських територій.

Питання розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки розглядаються багатьма відомими вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких виділяються ті, що безпосередньо займаються проблемами його державного регулювання, інституціонального забезпечення, локальної регіональної підтримки: В. Артиш, Р. Безус, Х. Вілдер, Н. Зіновчук, О. Ковальова, Л. Клемен, С. Руссет, О. Скидан, І. Урбан, О. Шкуратов, О. Ходаківська, Т. Усюк, Б. Хубер. У зазначеному аспекті окресленої проблематики досліджень цих науковців потребують подальших наукових розвідок питання адаптації інституціонального забезпечення розвитку органічного виробництва до локальних умов розвитку підприємницького потенціалу сільських територій.

Метою цього дослідження є обґрунтування перспектив формування підприємницького потенціалу сільських територій за умов розвитку органічного виробництва.

Зважаючи на те, що словосполучення «органічне виробництво» у сучасній інтерпретації науковців, практиків, ділових кіл має занадто широке тлумачення та розмаїття, важливим аспектом розгляду проблеми розвитку органічного виробництва у формуванні підприємницького потенціалу сільських територій є конкретизація меж її дослідження у контексті – «ефективна організація та формування сприятливого інституціонального середовища забезпечать розвиток суб'єктів органічного виробництва на сільських територіях як складової підприємницького потенціалу цих територій».

Погоджуємось із тим, що органічне виробництво на сільських територіях слід розглядати у площині органічного сільського господарства як системи, що спирається на управління виробництвом, спосіб життя сільського населення в певних умовах навколишнього природного середовища [9, с. 94.]. Це зумовлює необхідність деталізації й конкретизації учасників цієї системи на засадах об'єктно-суб'єктного підходу.

Наявність в Україні значної кількості громадських організацій та виробників-ентузіастів сприяє розвитку вітчизняного органічного сектору. Завдяки їм Україна увійшла до першої двадцятки світових лідерів за площею сертифікованих сільськогосподарських угідь та до десятки країн світу – за обсягами збору дикоросів. Станом на червень 2017 р. в Україні зареєстровано понад 420 виробників органічної продукції. Під сертифікованим органічним виробництвом зайнято 421,5 тис. га земель та ще 550 тис. га – під сертифікованими дикоросами (травами, ягодами і грибами) [3].

Напрацьована в останні роки методологічна й прикладна основа органічного виробництва як елементу підприємницького потенціалу

сільських територій дає змогу структурувати існуючі чинники державного регулювання та інституціоналізації цього процесу і накреслити перспективи напрями його локальної організації (табл. 1).

Так, на Житомирщині затверджено Програму, згідно якої сільгоспвиробники, що займаються вирощуванням льону й гречки, а також виробництвом органічної продукції, зможуть отримати відшкодування з обласного бюджету.

Таблиця 1

Чинники державного регулювання, інституціоналізації та перспективи локалізації розвитку органічного виробництва на сільських територіях

Чинники державного регулювання та інституціоналізації	Перспективи локалізації
Стратегія розвитку аграрного сектора „3+5”	Здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів ринку органічної продукції (у тому числі планових та позапланових заходів) на рівні регіону; порядок сертифікації органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції (у тому числі видачі сертифіката, його дубліката); порядок ведення Реєстру операторів, Реєстру органів сертифікації та Реєстру органічного насіння
Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015–2020 роки	
Стратегія удосконалення механізму управління у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними	
Постанова КМУ № 587 від 31 серпня 2016 р. «Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження».	Контроль виробників органічної продукції, що займаються рослинництвом, а саме: сівозмін, обробітку ґрунту, удобрення сільськогосподарських культур, відбору насіння та садивного матеріалу, захисту рослин тощо.

<p>Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (№ 5448 від 24.11.2016 р.)</p>	<p>Контроль дотримання правил сертифікації органічного виробництва та посилення вимог до сертифікаційних органів й інспекторів на регіональному рівні, дотримання конкретних норм, спрямованих на посилення відповідальності суб'єктів господарювання та контролюючих органів за порушення законодавства.</p>
<p>Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (№ 5448 від 24.11.2016 р.)</p>	<p>За рівних умов фермерські господарства, які подали заяву про перехід на виробництво органічної продукції (сировини), мають перевагу перед іншими фермерськими господарствами, які претендують на отримання фінансової підтримки</p>
<p>Стимулювання органічного виробництва шляхом продажу прав оренди на земельні ділянки державної власності на земельних аукціонах за пільговими орендними ставками (ініційовано Міністерством аграрної політики та продовольства України, початок 2017 р.)</p>	<p>Держгеокадастр та його територіальні органи під час підготовки лотів до проведення земельних торгів повинні забезпечувати пріоритетність продажу прав на земельні ділянки потенційним виробникам органічної продукції.</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними» № 413 від 07.06.2017 р., відповідно до якої</p>	<p>Прозорість контролю дотримання порядку участі у земельних торгах юридичних і фізичних осіб; моніторинг та встановлення відповідності порядку набуття права оренди на земельні ділянки державної власності для ведення органічного виробництва на земельних аукціонах; впровадження технологій органічного агрогосподарювання.</p>

Продовження табл. 1

Запровадження економічного стимулювання органічних товаровиробників, зокрема, шляхом надання на поворотній основі фінансової підтримки фермерським господарствам у сумі до 500 тис. грн. для проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції	Розробка та адаптація до регіональних умов державних програм фінансової підтримки, пільгового оподаткування, підвищення розміру доплат до закупівельної ціни, пільгових цін на послуги і засоби виробництва, державного страхування;
Постанова КМУ «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам» № 609 від 8 вересня 2016 р.	Популяризація органічної продукції серед виробників і споживачів, створення розгалуженої інфраструктури ринку органічних продуктів, включаючи їх локальний сегмент (сільські території).
Впровадження заходів з екологічно безпечного землекористування.	Розробка проектів внутрішньогосподарського землеустрою з урахуванням особливостей ведення органічного сільського господарства: встановлення оптимальної структури угідь та посівних площ з урахуванням продуктивних і територіальних властивостей земельних ділянок, організація раціональної системи землекористування тощо.

Джерело: сформовано автором на основі [8, с. 23; 2; 6; 4; 9, с. 11; 8, с. 76].

Програмою передбачено використання спеціальної бюджетної дотації з обласного бюджету, що спрямовується сільськогосподарським підприємствам на вирощування гречки на зерно в сумі 1,8 млн грн. (з розрахунку 300 грн. на 1 га), на часткове відшкодування вартості витрат на сертифікацію відповідності виробництва органічної продукції та часткове відшкодування вартості. Розуміння перспективності розвитку виробництва органічної гречки нині з'являється на рівні державних органів [1].

Розвиток органічного виробництва у розумінні «елементу локального розвитку» слід досліджувати у площині органічного землеробства, оскільки при виробництві сільськогосподарської продукції завжди використовується земельний потенціал. Згідно із світовими стандартами, органічним вважається землеробство, у якому не використовуються синтетичні хімікати, яке передбачає мінімальну оранку ґрунту та не застосовує генетично-модифікованих організмів. Принципами органічного землеробства є наступні: обробіток ґрунту за допомогою поверхневого рихлення на глибину не більше 5 см; не застосування хімічних добрив та пестицидів при виробництві; науково обґрунтоване використання сівозмін; посів сидератів; широке застосування рослинних рештків та органічних відходів переробних підприємств [10, с. 81].

Важливим зрушенням у стимулюванні розвитку органічного сектору є уведення спеціалізованих земельних аукціонів, на яких товаровиробникам пропонуватимуться земельні ділянки для виробництва органічної продукції за пільговими орендними ставками. Таким чином, в Україні поступово формується організаційно-економічний механізм підтримки органічного сектору, що сприятиме його розвитку в найближчій перспективі. Слід зазначити, що організаційно-економічна модель ведення органічного сільського господарства побудована таким чином, що сприяє розвитку соціальної інфраструктури, підтримує сільський зелений туризм, націлюється на підвищення рівня і якості життя на селі та забезпечення стійкого розвитку сільських територій [8, с. 96].

Вищенаведене засвідчує існування локальних передумов формування підприємницького потенціалу сільських територій зокрема, проходження процедури сертифікації земель суб'єктами, дотримання техніко-технологічних нормативів ведення органічного виробництва, активне використання механізмів державної підтримки. Поряд з цим, існують перспективи розвитку «органічних зон первинної переробки», формування ланцюгів реалізації органічної продукції, створення територіальних центрів з формування експортних партій дикоросів (що наразі є актуальним у Житомирській області), стимулювання органічного виробництва нішових культур.

Перевагами формування «органічних зон первинної переробки» на сільських територіях є: близька відстань між виробництвом і переробкою, мінімальні витрати на транспортування (за умови одночасного формування ланцюгів реалізації). При цьому важливо долучати локальних виробників до сертифікації переробки. З цією метою Міністерством аграрної політики та продовольства розроблено

проект наказу «Про затвердження вимог до контролю операторів ринку щодо гігієни молока та молочних продуктів при їх первинному виробництві та введенні в обіг» [5]. Реалізація проекту наказу дозволить привести національне законодавство у відповідність до вимог ЄС щодо ветеринарно-санітарних правил виробництва та обігу молока; полегшити доступ до ринку ЄС та інших країн виробникам молока.

Щодо організаційного забезпечення розвитку підприємницького потенціалу сільських територій та розвитку органічного виробництва в контексті формування належної системи збуту органічної сільськогосподарської продукції слід локальним виробникам слід скористатись новою бюджетною Програмою фінансової підтримки розвитку фермерських господарств на 2018 р. (КПКВК 2801230), якою передбачено видатки в обсязі 1 млрд грн., використання яких сприятиме стимулюванню нарощування обсягів сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю як ОСГ і невеликими фермерськими господарствами, так і кооперативами, ними створеними (або сімейними фермами) [5].

Створення територіальних центрів з формування експортних партій дикоросів із всеосяжним залученням сільського населення є нагальною потребою сьогодення. У цьому сенсі державна підтримка на локальному рівні полягатиме у супроводі процедури сертифікації (перша інспекція, між інспекційний період, загальна щорічна інспекція) локальної підприємницькою структури, що займається заготівлею дикоросів. Підтримка на регіональному рівні вбачатиметься стимулюванням створення заготівельних кооперативів на сільських територіях (або в регіоні) та надання їм інформаційно-консультаційної підтримки. Важливим аспектом у розвитку таких підприємницьких структур може стати сприяння збоку ОТГ, які натепер мають можливості формувати локальні бюджети підтримки місцевих ініціатив (створення мікропідприємств, реалізація проектів тощо).

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що розвиток органічного виробництва як складової підприємницького потенціалу сільських територій є об'єктом державного регулювання, інституціонального забезпечення та локальної координації на місцевому рівні. Для ефективної організації органічного сільськогосподарського виробництва необхідним є узгодження чинників державного регулювання та інституціоналізації із перспективами локалізації розвитку органічного виробництва на сільських територіях, посилення організаційного та інформаційного

забезпечення локальних товаровиробників, професійний супровід сертифікації земельних ділянок та місць формування товарних партій сільськогосподарської продукції, створення кооперативів та заготівельно-збутових центрів, переробних мікропідприємств на сільських територіях, участь ОТГ у програмах і проектах з розвитку органічного виробництва.

Список літератури

1. Виробники льону та гречки Житомирщини отримають держпідтримку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/virobniki-lonu-ta-grecki-zitomirshini-otrimaut-derzpidtrimku>.].

2. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03. 09. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60576.

3. Ковальова О. Органічний сектор потребує прийняття нового закону [Електронний ресурс] / О. Ковальова // AgroPolit.com. – Режим доступу : <https://agropolit.com/interview/305-olena-kovalova-organichniy-sektor-potrebuye-priynyattya-novogo-zakonu>

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам» № 609 від 8 вересня 2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249310771>

5. Проект наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження вимог до контролю операторів ринку щодо гігієни молока та молочних продуктів при їх первинному виробництві та введенні в обіг» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/wcadr_document?DOCUMENT_ID=133349&DOCUMENT_TYPE=2.

6. Стратегія розвитку аграрного сектору „3+5” / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/21439>.

7. Ходаківська О. В. Органічне виробництво: світові тенденції та українські реалії / О. В. Ходаківська // Землевпорядний вісник. – 2017. – № 8. – С. 20–25

8. Ходаківська О. В. Екологізація аграрного виробництва : монографія / О. В. Ходаківська. – К. : ННЦ ІАЕ, 2017. – 350 с.

9. Шкуратов О. І. Організаційно–економічні основи екологічної безпеки в аграрному секторі України: теорія, методологія, практика: монографія / О. І. Шкуратов. – К. : ДКС–Центр, 2016. – 356 с.

10. Zinchuk T. Ukraine agricultural land market formation: domestic and European experience / T. Zinchuk, V. Dankevych // Formation of modern social, economic and organizational mechanisms of entities agrarian business : collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi; ISMA University. – Riga: Landmark SIA, 2017. – P. 78–86.